

Felfedező utak a szecessziós Budapesten

— Ráday Mihály, Mattyasovszky-Zsolnay Eszter és Tamás, Rásonyi Ábel emlékére —

Az ELTE Művészettörténeti Intézetének végzett, PhD-s és rendes hallgatói közreműködésével (és a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával) 2014-ig bezárólag kutatás folyt a 19–20. század fordulójának építészeti ornamentikájáról Budapesten és vidéken. A projekt a szecessziós építészet iránt megnyilvánuló és a könyvkiadásban követett, széles körű érdeklődést is tekintetbe vette, amikor egy egyszerre szakmai és a széles értelemben vett vizuális kultúrában kedvelt terület, az ornamentika (eredete, típusai, mintái és mintázatai, rendszerei, épülettípusokhoz és épületformákhoz, valamint a különböző mesterségekhez igazodó) változatai szempontjából vizsgálta tárgyát. Az eredményeket a résztvevők tudományos igényességgel fogalmazták meg, levéltári kutatásokkal tárva fel az egykori mesterek személyét, stílusát, valamint a megrendelőket is. A *Felfedező utak – Szecessziós épületornamentika a vidéki Magyarországon* című kötetünk a budapesti Holnap Kiadónál jelent meg 2016-ban. (Angol nyelvű kiadása folyamatban van.)

Tekintettel arra, hogy Európa szecessziós városai (például Brüsszel, Barcelona stb.) – a közérdeklődésre alapozva és egyúttal a kulturális turizmust erősítve – különböző típusú útikönyveket jelentetnek meg, valamint hogy a kulturális kormányzatunk 2014-ben aláírta Magyarország részvételét az Art Nouveau Útjai című európai uniós projektben, szükséges és érdemes publikálni a budapesti kutatási eredményeket is. Útvonalakra felfűzve szerkesztettük egybe az emlékeket és tudni/látnivalókat, a képanyagot. Úgy véljük, publikálása hazai és európai – művészeti, kulturális és turizmuspolitikai – érdek.

A művészeti érdeket külön is hangsúlyozom, hiszen a 19. század óta, amikor a történeti stílusok díszítőművészete szakszerű gyűjteményekbe rendeződött és tanulhatóvá/felhasználhatóvá vált, már nem eziránt mutatkozott érdeklődés a folytonosan új művészetet/stílust teremteni akaró korszakokban, hanem a saját koruk

szellemét hordozó-kifejező ornamensek iránt.¹ Viszont az ornamentikagyűjteményekben megjelentek lényeges gondolatok, például az, hogy amit díszítményeknek vélünk, azok valójában világismeret-sűrítmények: jelek, melyeknek – és a rendszereiknek – ráadásul funkciójuk is van/volt. Azaz az ornamensek megjelenítenek és kommunikálnak valamit, ami esetenként nem mutat túl az épület vagy a megrendelője, a funkciója és rangja jelzésén, de máskor igen. Az ornamentika tehát nem csak díszítő célú. Ugyanakkor, az építészeti megrendelések tömegessé válása (például: lakóházak) idején, arra is fény derült, hogy a hordozófelületek és formák, valamint az anyagok sokfélék, s mindezek folytán különböző, egymástól eltérő ornamentális rendszerek is lehetségesek. A századfordulón tehát, amit a díszítés virágkorának is tartanak, valójában majdhogynem határtalan tér nyílt a művészetek számára az építészet által: a falakon, tetőkön, aljzatokon, a tagozatokon és nyílásokon, valamint körülöttük, nem beszélve a nyitott és zárt terekről, a kerítésekről.

Amint a korstílust megnevező szecesszió szó a bécsi/ osztrák művészet helyzetéből, szándékaiból fakadt, úgy másutt is saját névvel illették azt (art nouveau – új művészet a francia nyelvterületen, modernizmus a brit és a mediterrán országokban, Jugendstil – fiatal stílus Németországban, nemzeti romantika Finnországban stb.). A különbségeket az ornamentika is hordozza. Budapesten, az akkor kiépülő és virágzó világvárosban majd’ mindegyik európai stílusváltozattal találkozunk, és, szerencsénkre, jelentős részük máig látható is. Volt emellett indíttatás a saját, „magyar szecesszió” megteremtésére is, ami megmutatkozik abban, hogy „Budapest színes város” lett,² és nagymértékben kötődik az épületkerámia felé is elkötelezett, a lehetőségeit folyton kutató és bővítő, az építészekkel együttműködő pécsi Zsolnay-gyárhoz. Az utóbbit Steindl Imre, az *Országház* építésze

kezdeményezte, de Lechner Ödön fogalmazta meg a helyi/regionális, gazdag ornamentikájú stílusváltozat igényét, melynek megalkotta az épület jelentésével összhangban lévő, ezért eltérő példáit is (*Iparművészeti Múzeum, Postatakarék, Magyar Földtani Intézet*). Persze, az új stílus alapja nem a díszítményekben rejlett, hanem az alaprajzban: részben a világos csarnokterek elterjedésében, részben pedig az új, áramló térszerkezetek és -formák megjelenésében. A (színes) ornamensek kiemelték a tömeg- és térformákat, árnyalták a viszonylataikat egymáshoz és a szabad térhez. Lechner az egyéni motívumait ugyanazon a módon fejlesztette, amilyent a paraszt- vagy népművészeti formák/motívumok alakulásában feltételezett. Emellett számtalan budapesti épület díszítményei származnak a népművészetből: az akkoriban széleskörűen gyűjtött motívumokból, illetve a lechneri kezdeményezés nyomán kreált ornamentikakönyvekből.

A népművészeti motívumok egy része a népi építészetből és annak is a faelemeiről származik: faragott és fűrészelt minták, melyek a téglától kezdve a vasbetonig átültethetők a modern építőanyagokba, de meg is őrződtek – különösen a századforduló Európájában mindenütt megjelent vernakuláris (anyanyelvű) építészeti irányzatban.

Természetesen ismertek voltak és a művészeti, az építészeti, valamint az iparoktatás részét képezték a kortárs nemzetközi ornamentikagyűjtemények is. Ezek alapvetően növényi és állatalakos, valamint geometrikus díszítményeket különböztetnek meg, de a valóságban sokrétűbb az ornamentika: sík és plasztikus, stilizált és naturális, elrendezése szerint keretet vagy felületet/mezőt kitöltő, ezen belül (és általánosan is) ismétlésen,

tükrözésen alapuló vagy egy pontból kiinduló, vagy ezek kombinációja, röviden: szinte végtelen variációs rendszer. Elhelyezésétől függően is érdekes lehet a minta (például bérházak előterei és folyosói esetében feltűnhet az aljzat virágoskertre emlékeztető, szőnyegszerű [bordűrös] alapelrendezése stb.). S mivel a gyűjteményben feltűnő az egyes mesterségek anyaghoz kötött tudása (kovács, kő- és fafaragó, burkolatkészítő, keramikus, üveges, stukkókészítő-gipszöntő), a számtalan egykori budapesti mester és műhely felkutatása is időszerűvé válik. Egyidejűleg a szecesszió tiszta példái mellett fontosak a kezdetben historizáló, később az art decóba forduló megoldások és társadalom-, gazdaságtörténeti összefüggéseik. Mindösszesen a kultúrakutatás új irányjai is benne rejlenek ebben a munkában.

A gyűjtés és feldolgozás az ELTE BTK Művészettörténeti Intézet és a fiatal művészettörténészeket támogató Balogh Bertalan Művészeti Alapítvány keretében zajlott. Konceptió: Keserü Katalin (professor emeritus), kutatásvezetők: Keserü Katalin és Katona Júlia.

Köszönet illeti a *Magyar Iparművészet* folyóiratot, hogy a publikálásnak helyet adott.

KESERÜ Katalin
művészettörténész

1. Közéjük tartozik a bécsi Adolf Loos modernizmust sürgető ornamentika-ellenessége is, viszont a valóságban a híres, rendkívül drága anyagokból épített (Art Deco) házaiban az anyagok maguk tárják fel belső életük lenyomatait, melyek ornamentális karakterűek.

2. Lásd az Ernst Múzeum azonos című kiállítását, 2006, kurátor: Millisits Máté.

ELSŐ SÉTA – BUDAPEST RÉGI BELVÁROSÁNAK ÚJJÁÉPÜLÉSE A SZÁZADFORDULÓN (ÜZLETI NEGYED)

I. Az üzletek üzletházzá (üzletbérházzá) válása, a reprezentatív bankházak megjelenése

1. Kossuth Lajos u. 4. – Bárd Ferenc és Mór zeneműboltja, 1900

Terv: Lajta Béla

A Bárd fivérek 1900-ban költöztették üzletüket a Kossuth Lajos utca szabályozása miatt átépített egykori *Dreher-palota* földszintjére. Boltjuk portáljának egykori megjelenése nem ismert, azt már 1945 előtt modern vonalú üzletportállal váltották fel. A belső kialakítás sok eleme, így az oldalsó polcsorok és a galéria viszont

máig fennmaradtak. Az elárusítótér oldalfalai mentén galériás elrendezésben polcsorok húzódnak, amelyek valaha alul és felül is kották tárolására voltak kiképezve. Az üzletbelső egykori összehatásának fontos összetevője volt a polikrómia, az eredeti színezésnek azonban ma már nincs nyoma.

Az eladótér galériáját fakonzolok tartják, ezekbe futnak bele az alsó polcsorokat függőlegesen tagoló keskeny pillérek. Ezek felső részén faragott, domborműves

virágdísz (tulipán, rózsza) jelenik meg, amely a konzolok homloksíkjára is felfut. A konzolok oldallapjait bevéselt virágmotívumos faragás díszíti. E díszekben keverednek a magyar népművészet mintáit idéző stilizált és a naturalisztikus virágok. A bolt leggazdagabban díszített eleme a kiváltott középfőfal vonalában kialakított térelválasztó volt, amelynek alsó patkóíve egy zongorafülkére nyílt. A pilléreknek a patkóív két oldalán fennmaradó felületét színes, emberalakos dekoráció töltötte ki. A galériszint három nyílása máig megőrizte eredeti formáját. A nyílásokat elválasztó pilléreken a faragott ornamentika is fennmaradt: cserépbe ültetett gyümölcsfák, lombjaik között madarakkal. A felettük húzódo fríz faburkolatos részének csokolózó-daloló galambpárjai a vastag mázréteg alól máig előtűnnek. Az ezek által közrefogott három mezőt eredetileg népművészeti inspirációjú ornamentális betétek töltötték ki levélfüzérből kinövő pávaszem- és virágmotívumokkal. E fríz kirakat felett látható párjának faragott díszein újabb zenei utalásként virágfüzérbe foglalt hangszerek kaptak helyet.

A berendezés kialakításánál Lajta fő ihlető forrása Huszka József korabeli műveinek (*Székeley ház, Magyar ornamentika*) illusztrációs anyaga volt. A boltberendezésben az archaikusnak vélt népi eredetű elemek a legfrissebb nyugat-európai divatirányzat, a florealis szecesszió megoldásaival ötvöződtek. Egyes motívumokon – például a francia és belga szecessziós építészetben is igen kedvelt patkóíven – túl főképpen a polcok és a galéria sokszorosán hullámvonalas kialakításának vibráló, örvénylő jellege idézte az art nouveau-t. A Bárd-zeneműbolt berendezésének kézenfekvő párhuzamát jelentik az 1900. évi párizsi világkiállítás magyar osztályainak jórészt Bálint Zoltán és Jámbor Lajos által tervezett installációi. (*Csáki Tamás*)

LAJTA Béla: Bárd Ferenc és Mór zeneműboltja, Budapest, Kossuth Lajos utca 4. | Béla LAJTA: Shop of the music sellers Ferenc and Mór Bárd, No. 4, Kossuth L. st., Budapest | **Archív fotó**
Forrás: Ország-Világ, XXIII. évf. 15. sz. (1902. április 13.), 291. o.

2. Váci u. 9. – Philanthia virágüzlet portálja, 1906

Tervező: Kőrössy Albert Kálmán

A Hild József által tervezett klasszicista bérházépület földszintjén alakították ki Kőrössy Albert Kálmán tervei alapján az 1905-ben alapított Philanthia virágüzlet portálját. A portál hármas tagolású. A falsíkból, kőpilaszterek közül csekély mértékben ugrik előre a hatalmas síküveg kirakat, e fölött olvasható az üzlet neve. A portált egyenes párkány zárja le, amely alatt egymást metsző szegmensívekből álló réz sorminta fut végig. A párkány közepén zárókő. Mindezt kétoldalt alacsonyabb, barokkos csigavonalas szemöldökkel lezárt üvegezett hirdetőkeretek keretezik. A portált márványtömbökből faragott többkaréjos, dekoratív kiképzésű, mélyített tükörmező zárja le.

KÖRÖSSY Albert Kálmán: A Philanthia virágüzlet portálja, Budapest, Váci utca 9. | Albert Kálmán KÖRÖSSY: Facade of the Philanthia flower shop, No. 9, Váci st., Budapest | 1906

Fotó: Brunner Attila, 2015

A dekoráció, amely kiemeli az üzletet építészeti környezetéből, reklám- és üzenetértékkel is bír, hiszen az üzlet profiljára és nevére is utal, philanthia latinul annyit tesz: a virágok szeretete. A kirakatportál fölött ennek megfelelően a márványfelülethez illesztett, vörösrézbe öntött leveles rózsabokrok láthatók, Haas József és Somogyi Béla cégének kivitelezésében. A félkörívesen elhelyezett, páratlan számú, körbe írható rózsafej kompozíciós elve

Kőrössy más épületein is felbukkan, például a VII. kerületi Rákóczi út 86. számú bérházon.

A portál külső formaképzése az enteriőrben teljeseedik ki, ahol szintén meghatározó a vörösréz jelenléte. A falakon a mahagóniból készített burkolat fölött stukkó vonaldekoriáció fut végig, amely keretet ad a Márk Lajos által festett pannóknak. Hajlított vonalú stukkósávok tagolják a csehsüvegboltozatos mennyezetet is, amelynek sarokpontjain a bokrétába rendezett rózsadísztmények ismétlődnek. A falburkolaton és a kiszolgálópultokon vonaldíszes intarzia és domborított vörösréz veretek láthatók. A falburkolat jobboldalt egy domborított vörösréz lemezzel burkolt márványkandallót is körbeszeg. (Brunner Attila)

3. Szervita tér 3. – Török-bankház, 1905–1906

Tervezők: Böhm Henrik – Hegedűs Ármin

Az épület zárt sorú beépítésben álló, magas tetős, négyemeletes bankház, ma üzlethelyiségekből és lakórészből áll. Homlokzatát vas-acél szerkezetű tartóváz és az ebbe illeszkedő üvegfal alkotja, kialakítása

RÓTH Miksa: Hungária alakja a Török-bankház homlokzati mozaikjáról (restaurált állapot, 2008) | Miksa RÓTH: Figure of Hungaria from the facade mosaic of the Török banking house (after restoration, 2008)
Fotó: Mester Éva

szimmetrikus, háromtengelyes. A két alsó szinten az üzletportálok miatt eltér a pillérkiosztás, a tartószerkezet előtt nagyvonalú üvegfal húzódik a homlokzat teljes szélességében. A földszint és az első emelet fölött két erőteljes cégérsáv fut fekete üvegezéssel, a földszinti kirakatokat konzolos lámpák világítják meg. Az első emelet fölött a homlokzat vertikális hangsúlyt kap. A „csupa üveg” homlokzatot mészke lizénák keretezik, az oromzatot hullámszó, erőteljesen tagozott koronázópárkány zárja. Az épület a nyugat-európai art nouveau vegyes típusú

BÖHM Henrik – HEGEDŰS Ármin: Török-bankház, Budapest, Szervita tér 3. Henrik BÖHM – Ármin HEGEDŰS: Török banking house, No. 3, Szervita sq., Budapest | 1906 után, archív fotó (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye)

bérházait (üzlet- és lakóház egyben) követi, helyenként kifejezetten a magyar századfordulóra jellemző elemekkel.

A IV. emelet félköríves záródású ablakai előtti erkélyrácsokat horganyöntvény fűzérplasztikák díszítik. Ugyancsak horganyöntvény, leveles és gyümölcsfűzér keretezi az oromzat üvegmozaikját lent és kétoldalt. A két lizéna fölött egy-egy kőből készült szárnyas Hermészfő (vagy Medúzafő) plasztikusan megformált arca tekint előre, a fölöttük nyíló, különleges formájú ablakokat dekoratív hullámokba rendeződő, horganyöntvényből készült kígyók fonják körbe. Az épület plasztikai díszítése Ney Simon munkája.

RÓTH Miksa: Hungária megdicsőülése, a Török-bankház homlokzati mozaikja (restaurált állapot, 2008) | Miksa RÓTH: Apotheosis of Hungaria, facade mosaic on the Török banking house (after restoration, 2008)
Fotó: Kollmann Róbert

Az épület legfőbb díszé a házat koronázó, pártázatos oromfal üvegmozaikja, Róth Miksa alkotása, mely Hungária megdicsőülését ábrázolja: középen Hungária trónoló alakjával, kétoldalt egy-egy angyallal és hétköznapi magyar emberekkel, illetve történelmünk nagyjaival.

A bankház tetején a második világháborúig állt Kiss György szobrász munkája, egy hatalmas, üvegmozaikkal kirakott glóbusz, amelyet Atlasz tartott a hátán, balról pedig egy férfi, jobbról egy nő ölelt át. Az együttes dekoratív tagozású kőtalapzaton kapott helyet, melynek közepén, ovális mezőben az építés éve volt olvasható. A nagy méretű alkotás tömegét ellensúlyozta az üveglóbusz transzparenciája. A szoborcsoport a bankot reklámozta, a gömb vízszintes tengelyében a Török felirat is megjelent, sőt a glóbuszt éjjelre ki is világították, ami fokozta attraktív hatását. Az alkotás a magyar reklámművészet egyik úttörő művének tekinthető, mely napjainkra nem maradt fenn. Még a háború előtt leszerelték, ugyanis statikai veszélyt jelentett a házra nézve, s levétele után nyoma veszett.

Az épületen nagy a kontraszt az oromzati rész dekorativitása és az üvegezett üzleti szintek merész szerkezeti racionalizmusa között. (Sebestyén Ágnes Anna)

4. Szervita tér 5. – Lajta Rezső és Henrik üzletbérháza, 1911–1912

Tervező: Lajta Béla

A modern magyar építészet egyik első példája ez a struktúráját kívül is megmutató, egyenletes ritmussal üzlet- és lakóház, a századforduló elterjedt városi háztípusa. A zártudvaros, körfolyosók nélküli, hatemeletes ház a lépcsőházak oldalfalaitól eltekintve belső tartófalak nélkül épült. Utcai homlokzatáról egyértelműen leolvasható kettős funkciója: három alsó szintje üzleti, a négy felső lakófunkciót szolgált. A szinte teljes szélességben kirakatablakokkal megnyitott üzleti szinteket horizontálisan a földemelet takaró, eredetileg reklámok számára kiképzett sávok tagolták. A lakószintek homlokzatát a kőlap burkolatnál könnyedebb hatású, fehérmázás burkolótégla fedi. A két homlokzatrész vizuális egyensúlya nem kis részben ennek a korabeli fővárosi építészetben szokatlan anyagválasztásnak volt köszönhető.

A ház homlokzatán az I. emelet felett kisebb kiüléssű övpárkány, a IV. felett erősebben kiugró főpárkány húzódik, ez utóbbi a tetőemelet előtti terasz fémkorlátját is hordozza. A főpárkány homlokoldalának fehér háttér előtt

LAJTA Béla: Lajta Rezső és Henrik üzletbérháza, Budapest, Szervita tér 5. Béla LAJTA: Rezső and Henrik Lajta's commercial and residential building, No. 5, Szervita sq., Budapest | 1911–1912
Fotó: Bartha Levente, 2011

részletgazdagon kiképzett motívumsorát az övpárkány fekete háttér előtt, stilizáltabb formában ismétli meg, a négy osztópárkány díszei még ennél is stilizáltabbak.

A ház díszítményeinek egyik forrása a sárközi menyasszonyi főkötők végére varrott, selyemszállal hímzett textilsávok, azaz a bíborvégek ornamentális világa volt. A másik fő forrást a Pozsony és Nyitra megyei szlovák hímzések jelentették, elsődlegesen a kötényvégek fehér hímzett szegélyeinek motívumanyaga. A virágmotívumok e sárközi és szlovák hímzéseken egyaránt erősen stilizálva, szinte geometriai formákká egyszerűsítve jelennek meg, az egyes formaelemek sávokba rendezve sorolódnak egymás után. E népművészeti ornamentikát Lajta számára bizonyára az tette vonzóvá, hogy eredeti karakterének megtartásával lehetett architektonikus szerepbe emelni.

Gangkorlát részlete, Budapest, Szervita tér 5.
Detail of a hanging gallery, No. 5, Szervita sq., Budapest
Fotó: Bartha Levente, 2011

A lábazat és a kapualj vörösréz domborításain, a bejáratok feletti előtetők ólomüvegezésén is népi hímzésekről eredő díszítmények voltak láthatóak. A bérház egyszerűen kiképzett belső tereiben hangsúlyos díszítőelem csak a melléklépcsőház előtt húzódó folyosók mellvédjein jelenik meg, ezek az eredetileg áttört fémdomborítások az architektonikus összefüggésektől függetlenül formált, önálló iparművészeti alkotások. (Cs. T.)

Az üzletházban lévő Rózsavölgyi Könyv- és Zene-műkereskedés berendezését Kozma Lajos tervezte, Arnót Dezső kivitelezte. Az eredeti állapotról csak fényképek tudósítanak, de néhány részlete megmaradt. A fotókon láthatók a könyvespolcokkal és zeneműtárakkal szabályos rendben borított falak és a teret magasságában és mélységében is kettéosztó, mindkét térben körbefutó galéria, melyet egykor hangsúlyos vertikális elemek tagoltak. A galéria széles, sima párkányként megjelenő aljzata a tér geometriáját horizontálisan emelte ki. A kereskedés

hátsó helyiségének galériát tartó, hasáb alakú pillérei Kozma (és Lajta) kedvelt plasztikus növényi ornamenteivel voltak díszítve, melyekhez hasonló, inkább angolos motívumok a kevés berendezési tárgyon: a székek áttört támláján is megjelennek. (Utóbbiak az Iparművészeti Múzeumba kerültek.) Az alapvetően geometrikus terekben és struktúrákban gondolkodó „bécsi műhelyek” szecessziós stílusát ezek a motívumok helyhez kötik, és – biedermeieres vonásokkal gazdagítva (például a két tér közti átjáró ívelt kerete) – a polgárosodás hőskorához is. (Keserü Katalin)

KOZMA Lajos: Rózsavölgyi Könyv- és Zene-műkereskedés berendezése, Budapest, Szervita tér 5. | Lajos KOZMA: Furnishing of the Rózsavölgyi Book and Music Store, No. 5, Szervita sq., Budapest | 1912, archív fotó (Iparművészeti Múzeum, Adattár, Budapest)

5. Vörösmarty tér 3. – Kasselik-ház, 1910–1912

Tervezők: Korb Flóris – Giergl Kálmán

A megrendelő alapítvány Kasselik Jenő és a szülei nevét viselte: a művelt osztályok önhibájukon kívül szűkös viszonyok közé jutott tagjait támogatta.

Giergl Kálmán volt az alapítvány építészeti tanácsadója. Korb Flórisal együtt korábban közös építészeti irodát működtettek. Számos, Budapest városképét a mai napig meghatározó épületet terveztek együtt. Többek közt a *Klotild-palotákat* a századfordulón, majd az 1907-ben befejezett *Zeneakadémiát*. A Kasselik-ház a barokkos és szecessziós formavilág után az art deco monumentalitását

(tömbszerűségét és geometriai rendszerét) és az anyagokat hangsúlyozó, reprezentatív üzletház. Ez az épülettípus jellemzi – más-más kialakítással – a környék üzleti negyedét. Burkolatai drága anyagokból készültek. A falakat kő borítja, a nyílások közti részt több helyen vaslemezekkel burkolták, a tetőt rézlemezek fedik. Az alsó három szinten üzletek nyíltak. A térre néző homlokzatot enyhén kiülő rizalitként osztja egy-egy, kupolával zárt traktus. A kupolákat két-két robusztus atlasz tartja. Az udvart a főlépcsőház több szintet átfogó fémszerkezetes üvegfa határozza meg, melyet középen függőlegesen geometrikus minták díszítenek. Ezt gazdagítja Maróti Géza tervezésében és Róth Miksa kivitelezésében a három emeleten Orpheuszt, Artemiszt és Aphroditét ábrázoló színes ablak (az első kettő másodpéldánya az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében található).

A hatalmas homlokzatfelületek alakításánál főként a négyszögek uralkodnak, a nemes anyagokkal együtt elegáns, szigorú hatást keltve. A díszítés leegyszerűsített geometriai formákból áll, főként a négyszög változatai, például fogsor és vájatok. A fémfelületeken néhol csigavonalban csavarodó levélforma is megjelenik. A tető alatti szinten loggiákat alakítottak ki, itt hangsúlyosabban jelenik meg a vöröses kőburkolat, amelynek ornamentikája felnagyított gyöngysorhoz hasonlít leginkább. *(Rákos Kata)*

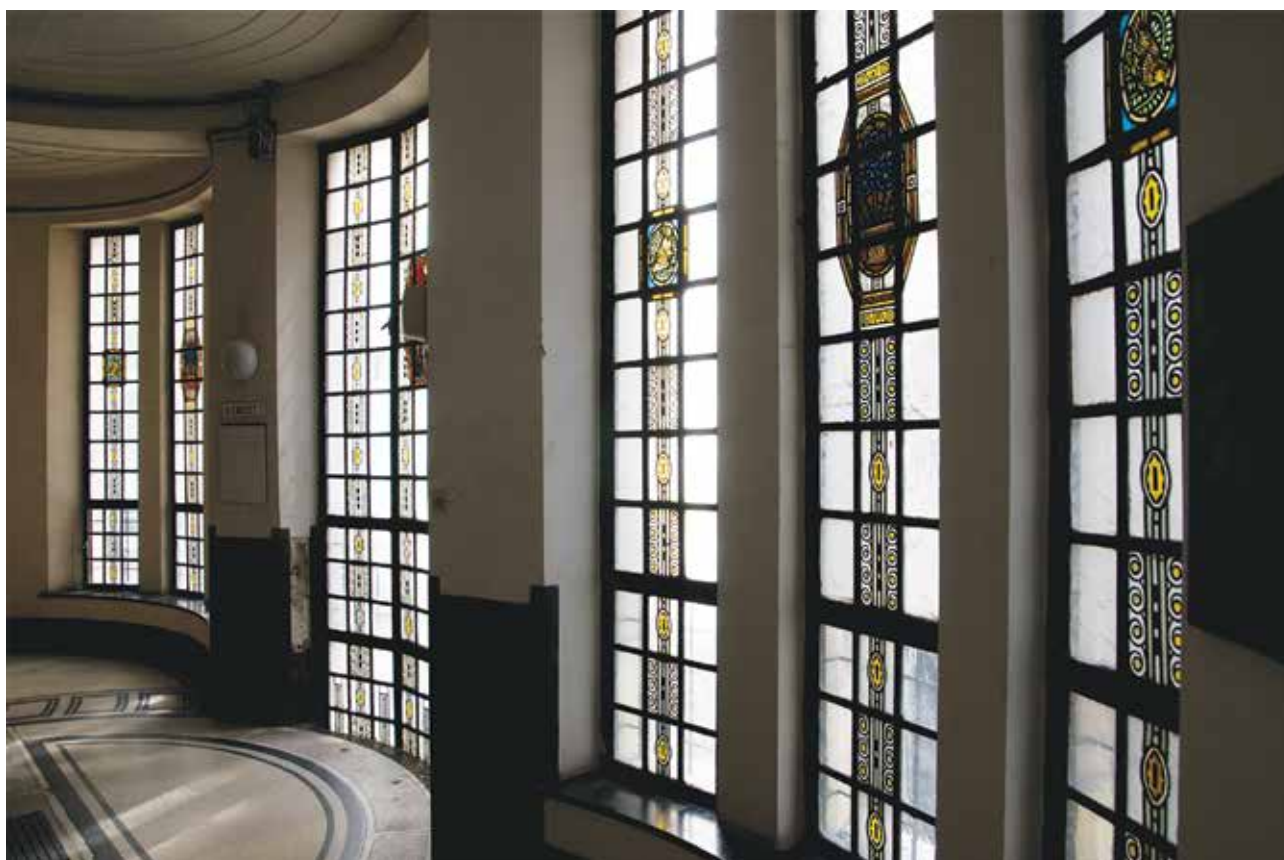

KORB Flóris – GIERGL Kálmán: Kasselik-ház, Budapest, Vörösmarty tér 3.
Flóris KORB – Kálmán GIERGL: Kasselik house, No. 3, Vörösmarty sq., Budapest | 1910–1912
Fotó: Brunner Attila, 2021

6. Deák Ferenc u. 17. – Üzletbérház, 1910–1913

Tervezők: Kollár József – Révész Sámuel

A tervezők Schmahl Henrik irodájában dolgoztak együtt, majd 1900-ban társakként önálló irodát nyitottak, amelyet az első világháborúig működtettek. A Deák Ferenc utcában két üzletbérházat terveztek. A 17. számú épületnél az áruházi funkció dominált. Utcai szárnyában

MARÓTI Géza: A főlépcsőház második emeletének üveglakjai (kivitelezés: RÓTH Miksa), Kasselik-ház, Budapest, Vörösmarty tér 3.

Géza MARÓTI: Glass windows (executed by Miksa RÓTH), second floor of main staircase of the Kasselik house, No. 3, Vörösmarty sq., Budapest
Fotó: Soltész Vince, 2013 / Iparművészeti Múzeum

MARÓTI Géza: Orpheusz alakja a főlépcsőház első emeletének középső üvegablakán (kivitelezés: RÓTH Miksa), Kasselik-ház, Budapest, Vörösmarty tér 3. | Géza MARÓTI: Figure of Orpheus (executed by Miksa RÓTH) on the middle window of the main staircase, first floor, Kasselik house, No. 3, Vörösmarty sq., Budapest
Fotó: Soltész Vince, 2013 / Iparművészeti Múzeum

eredetileg csak a hátraugratott emeleteken alakítottak ki lakásokat, felettük a tetőtérben két műterem épült. Az udvar üvegtetővel fedett kétharmadát is az üzletek helyiségei foglalták el. A lakásokhoz vezető lépcsőterek az áruházi részhez idomultak. A kapualjban egykarú lépcső vezet a magasföldszintig, csak innen indul a tágasabb, világosabb, íves karú lépcső az utcai szárny udvari szakaszához építve. Az utcai front fémszerkezetével és nagy méretű üvegfelületeivel a korszak áruházépítési gyakorlatának felel meg. Az üvegezett felületet teljes magasságában átfogó szegecselt oszlopok adják a szerkezet vázát, a burkolatok is fémből készültek. Az utcai homlokzati rész 1912-es szerkezeti rajzai a levéltárban a Kőbányai Gép- és Vasszerkezeti Műhely pecsétjével találhatók meg, van továbbá Gut Árpád és Gergely Jenő vasbetontervező irodájától egy 1912-es vasbetontervsorozat, az udvari vasszerkezetű üvegtetőről pedig a Luxfer Prismagyár (Haas János és Somogyi Károly üzeme) pecsétjével.

Földszinti üzletportál részlete, Budapest, Deák Ferenc utca 17.
Shop facade on the ground floor, No. 17, Deák F. st., Budapest
Fotó: Brunner Attila, 2021

KOLLÁR József – RÉVÉSZ Sámuel: Üzletbérház, Budapest, Deák Ferenc utca 17. | József KOLLÁR – Sámuel RÉVÉSZ: Commercial and residential building, No. 17, Deák F. st., Budapest | 1910–1913
Fotó: Soltész Vince, 2013 / Iparművészeti Múzeum

A homlokzat középső részén üveg- és rézfelületek váltakoznak, amelyek három szintet átfogva függönyfalként takarják a mögötte húzódó ablakokat. A felület közepén enyhén domborodik, az üvegtáblák is ívesek. Az ívelt részt kétoldalt függőleges, bronzszínű fémlemezekből és csövekből kialakított, pillérszerű osztás keretezi, melyet felül sematizált leomló füzér díszít. Az üveges homlokzatot egy-egy toronyszerű traktus fogja közre. A traktusok alsó három szintjén kőburkolatos pillérek keretezik a nyílásokat, melyek geometrizált oroszlánfejekben végződnek. A felső három lakószint vakolt, erkélye enyhe hullámot visz a homlokzatba. Az épület az art decóba forduló szecesszió példája. Az ornamentika visszafogott: helyét az anyagok veszik át, illetve a monumentális építészetből átemelt formák. De mellettük feltűnik a népművészetből ismert virágmotívum-sor, egy-egy sematizált antikizáló levél, maszk, továbbá enyhén íves geometrikus vonalak az egyes befejező elemeknél. (R. K.)

7. Deák Ferenc u. 23. – Modern és Breitner áru- és bérház, 1910–1912

Tervezők: Kollár József – Révész Sámuel

A tervezőknek többszögű, szokatlan formájú saroktelken kellett kialakítaniuk az alsó három szinten üzleteknek, a felettük lévőknél lakásoknak helyet adó épületet. A homlokzatokat a különböző méretű és lezárású nyílások gazdagon tagolják, a köztük kialakított függőleges osztók faragott profilokból állnak össze, erős fény-árnyék játékú, hullámzó felületet létrehozva. Az épületen a bonyolult sarokrész dominál kerek, bástyaszerű tornyával. Az utcai és a tér felé néző homlokzaton egy-egy rizalitszerű rész

csatlakozik a sarokhoz, kétoldalt pilléreként keretezi a fal, melyet felül egy-egy geometrikusan megformált robusztus férfialak zár. A tér felé néző homlokzat középső részét ívelt oromzat fogja össze, oldalt egy-egy pillér keretezi, melyek különlegessége, hogy felül a sarokra kialakított maszkban végződnek. A maszk alatt férfifigura görnyed, mellette női figura a pillér szögletes formáiba simulva. A harmadik

KOLLÁR József – RÉVÉSZ Sámuel: Modern és Breitner áru- és bérház, Budapest, Deák Ferenc u. 23.

József KOLLÁR – Sámuel RÉVÉSZ: Modern and Breitner store and residential building, No. 23, Deák F. st., Budapest | 1910–1912

Fotó: Soltész Vince, 2013 / Iparművészeti Múzeum

szinten a késő szecesszióra, art decóra jellemző trapéz nyílásokat alakítottak ki. Az udvar többszörösen átépített képe alig tükrözi az eredetit. A belső rész különlegessége a szintenként két oldalról pihenőkkel övezett liftház.

Oromzati pillér maszkos díszítéssel a Modern és Breitner áru- és bérház tér felé néző homlokzatán, Budapest, Deák Ferenc u. 23.

Mask-adorned pillar of the gable facing the square, Modern and Breitner

store and residential building, No. 23, Deák F. st., Budapest

Fotó: Brunner Attila, 2021

Főlépcsőház fordulója a lifttel a Modern és Breitner áru- és bérházban, Budapest, Deák Ferenc u. 23.

Main staircase landing with the elevator, Modern and Breitner store and residential building, No. 23, Deák F. st., Budapest

Fotó: Soltész Vince, 2013 / Iparművészeti Múzeum

A díszítőelemek a pilléreket lezáró részen és a sík falfelületen a késő szecesszió jegyében geometrikus formákra egyszerűsített, szögletesen alakított motívumok. Sok közülük a klasszikus antik vagy a barokk művészetből ismert: maszkok, virágvázák, atlaszok. A sík felületeket teljesen kitöltik a kerethez simuló növény-, állat- és emberalakok. A klasszikus fog sor, gyöngy sor, antikizáló levéldísz leegyszerűsített formái díszítik a párkányokat, de az 1910-es évek díszítésére jellemzően szokatlan helyeken is feltűnnek: az ívelt oromzatban a sematizált gyöngy sor például függőlegesen jelenik meg. A sarkon fokozódik a díszítés gazdagsága. A lefelé előreugratott erkélyek pillérszerű sarkain kifelé buggyanó díszítőmotívumok megfagyott vízesésként vezetik lefelé a tekintetet. (R. K.)

A séta második része következő lapszámunkban jelenik meg.